

TELO LETA

odisej eliti

GODIŠNJICA

Doveo sam svoj život dovde,
do ove tačke gde se stalno
kraj mora rve mladost
na stenju gore, prsa
u prsa s vetrom
kuda dolazi čovek,
koji je jedino čovek,
što računa rosom svoje zelene
čaje, vizije svoga sluha
vodama, krilima svoja kajanja.
Da, život
dečaka koji postaje muškarac
stalno kraj mora, dok ga sunce
uči da diše tamo gde nestaje
galebova senka.

Doveo sam svoj život dovde,
beli račun, crni zbir,
malo drveća i malo
vlažnog šljunka,
laki prsti da pomiluju neko čelo:
koje čelo?
Cele su noći jecala čekanja i ne postoji više
niko, ne može
da se čuje slobodan korak,
da se pojavi osvežen glas,
po doku će brodovi prskati vodu, ispisujući
plavlje ime na svom horizontu;
malo godina, malo talasa,
osetljivo veslanje
i sidrišta oko ljubavi.

Doveo sam svoj život dovde,
gorki hleb na pesku koji će se izbrisati,
— onaj ko je video dva oka kako dodiruju njegovu tišinu,
i pomešao se s njihovim suncem koje zatvara hiljadu svetova,
neka podseti svoju krv na druga sunca,
bliže svetlosti
postoji osmeh koji plaća za vatru —
ali ovde na ovom nepoznatom predelu koji tone,
na otvorenom nemilosrdnom moru,
uspeh vene,
kovitlaci krila
i trenutaka vezanih za tle,
tvrdo tle pod nestrpljivim
tabanima, tle načinjeno za vrtoglavicu,
ugašen vulkan.

Doveo sam svoj život dovde,
kamen zavetovan vlažnom elementu,
dalje od ostrva,
niže od talasa,
u susedstvu sa sidrima.
— Kada brodovi prođu novu prepreku
razbijajući je sa žestinom

i kad je pobede,
i kada sa svim svojim delfinima svane nada,
dobitak sunca u ljudskom srcu —
mreže sumnje izvlače
neki oblik od soli,
načinjen s mukom
ravnodušan i beo,
koji skreće ka moru praznine svojih očiju
koje se naslanjaju na beskraj.

MARINA HRIDI

Na usnama ti ukus nepogode — Ali kud si tumarala
Celoga dana tvrdom sanjarijom kamena i mora
Orlonosni vetar ogoli brežuljke
Ogoli ti želju do kosti
A zenice ti primiše poruku himere
Isrtavajući penom linije sećanja!
Gde je sad ona prisna strmina maloga septembra
Kad si se na crvenoj zemlji igrala gledajući
Dole u guste buljke drugih devojaka
Gde su ti prajateljice ostavljale naramke ruzmarina

— Ali kud si tumarala
Cele noći tvrdom sanjarijom kamena i mora
Govorio sam ti da zbrajaš u vodi golaj sve njene osvetljene dane
Da se ležeći na leđima raduješ zori svih stvari
Ili da opet lutaš žutim poljima
S detelinom svetlosti na svojim grudima junakinjo jamba.

Imaš ukus nepogode na usnama
I haljinu crvenu kao krv
Duboko u zlatu leta
I miris zumbula — Ali kud si tumarala

Silazeći ka obali ka šljunčanom zatonu
Tamo je bilo hladne i slane morske trave
Ali u većoj dubini krvarilo je ljudsko osećanje
Uspinjući se lako do prozračnosti dubina
Gde je sijala tvoja lična morská zvezda.

Čuj, reč je mudrost poslednjih
I vreme strasni vajar ljudi
I sunce iznad njega zver nade
A ti bliže njemu prihvataš neku ljubav
S gorkim ukusom nepogode na usnama.

Ne možeš više da očekuješ plava do kosti drugo leto
Da reke izmene svoj tok
Da te vrate do svoje majke
Da opet poljubiš druge trešnje
Ili da pojašeš na konja maestra

Pobodena u hridi bez juče i bez sutra,
U opasnosti hridi raščešljana olujom
Otpozdavićeš svojoj zagonetki.

TELO LETA

Mnogo je vremena kako se čula poslednja kiša
Iznad mrava i gušterova

Sada nebo žeže beskrajno
Plodovi boje svoja usta
Pore zemlje se otvaraju lagano
A pokraj vode što kaplje u slogovima
Ogromna biljka bulji suncu pravo u oko

Ko je onaj što leži na peščanom žalu
Na leđima pušeci srebrnasto sagorelo lišće masline
Cvrčci mu se zagrevaju u ušima
Mravi mu poslušaju na grudima
Gušteri mu klize u zelenilo nadlaktice
A iznad algi nogu lagano mu se valja talas
Poslat od male sirene uz pesmu:

O, telo leta, golo, izgorelo,
Izjedeno od ulja i od soli
Telo stene i drhtaju srca
Golemo vejanje ivine kose
Dahu bosiocka površ kovrdža Venerina brega
Punog zvezda i borovih iglica
Telo duboki brode dana

Dolaze blage kiše, žestoke tuče
Išibano tle stiže u kandže severca
Koji pocrni u dubinama s razbešnjanim talasima
Tonu brežuljci u gusta vimena oblaka
A ipak se i iza svega toga smešiš bezbrižno
I ponovo nalaziš svoj besmrtni čas
Kao što te sunce ponovo nalazi na žalu
Kao što te u tvome golom zdravlju nalazi nebo.

Ovaj je ovaj svet + isti je ovaj svet
 Sunaca i prašine + graje i večernja
 Tkač sazvežđa + posrebljivač mahovine
 Kad se gubi sećanje + kad odlaze snovi
 Ovaj je isti svet + svet ovaj jeste
 Cimbalo cimbalo + i zaludan daleki smeh!

Ovaj je ovaj svet + isti je ovaj svet
 Pljačkaš zadovoljstva + razoritelj česmi
 Iznad kataklizmi + ispod uragana
 Iskrivljen, grbav + čupav, ridast
 Noću uz sviralu + danju uz kitaru
 Na kaldrmi gradova + na jarbolima polja
 Široke lobanje + izdužene lobanje
 Dobrovoljac + nevoljnik
 Sin Agitov + i Solomon.

Ovaj je ovaj svet + isti je ovaj svet
 Oseke i orgazma + kajanja i oblačnosti
 Pronalazača zodijska + drznik svodova
 Na rubu ekliptike + i doklegod seže stvaranje
 Ovaj je isti svet + svet ovaj jeste
 Truba truba + zaludan daleki oblak!

(Iz koncerta za klavir, opus 20, stav 466)

Divni rastužujući život
 Daleki podzemni klavir
 Glava mi naslonjena na Pol
 A trava me drži u vlasti

Tajni Gangu noći kuda me vodiš?
 Vidim srne iz crnih dimova
 Kako trče u srebru kako trče
 A ja ne živim a nisam ni umro

Ni ljubav pa ni slava
 Čak ni san to nije bilo
 Ležim na strani spavam spavam
 Cujem mehanizam zemlje dok putuje.

Izbor i prevod s grčkog:

Ksenija Maricki Gađanski

pesničko leonovanje odiseja elitija

ksenija maricki gađanski

Opet je Nobelovu nagradu za književnost dobio jedan pesnik nevelikog pesničkog obima: grčki pesnik Odisej Eliti ima, doduše, dosta naslova štampanih knjiga (biobibliografske podatke o njemu objavila su *Polja* u svom martovskom broju prošle godine), ali su to mahom sveščice od pedesetak strana, sa petnaestak do trideset pesama. Njegova najčuvenija knjiga iz 1959. godine, *Hvaljeno jest* (*Axion esti*) ima celih 88 strana, zbirka *Pastorčad* (1974), na primer, samo 14 pesama. Ta zbirka je i inače interesantna, jer se njen naslov odnosi na — pesme: u ovoj knjizi su, naime, štampane pesme koje su prethodno izostavljene iz drugih Elitijevih zbirki. Ova heterogena pesnička knjiga (iz koje donosimo pesmu *Mozart: Romance*) novog Nobelovca može da posluži i kao opomena nekim našim izdavačima koji od ponekog našeg pesnika danas zahtevaju da zbirka ponuđena za štampanje bude komponovana ne kao knjiga pesama već kao — poema. Eliti ima poverenja u pojedinačnu pesmu, ne tražeći nužno da ona bude samo deo mozaika pesničke (štampane) knjige, vraćajući se tako antičkoj tradiciji. Jer za većinu antičkih lirskih pesnika mi ne samo što ne znamo kako su im mogle izgledati pesničke knjige, već ne znamo često čak ni celu pesmu, pa se ipak već stolicima uživa i u tako krnjim i nepotpunim stihovima.

Eliti ide i dalje: on kaže da čak nije presudno za pesmu da bude napisana i na taj način postane dostupna drugima, iako je to, naravno, povoljnija situacija. Ali »pesnik mora biti velikodušan«, jer je, po Elitijevu sudu, »poezija drugo lice gordosti«. Ne možete postupati sa svojim talentom kao da je kapital u banci, od čijeg interesa nećete da izgubite ni drahmu. Ne da poezija nije banka — ona je upravo suprotno, kaže Eliti.

Tako ovaj tihi, skromni čovek pledira za strpljivost i toleranciju, i u odnosu pesnika prema kritici, ne namećući svoj ukus ni svoj sud, ali uporno, već više od četiri decenije, tražujući za najpogodnijim pesničkim izrazom za svoj doživljaj sveta uopšte i egejskih vidika, posebno.

U jednom intervjuu iz 1975. godine sam Eliti je načinio unutrašnju periodizaciju svog dotadašnjeg pesničkog dela. On ga je podelio na tri etape. U prvoj mladačkoj fazi bila je, po njegovim rečima, u njegovoj poeziji dominantna priroda i metamorfoza stvari. Za ovakav prilaz svetu i poeziji Eliti kaže da je bio stimulisan nadrealizmom, koji je uvek verovao u metamorfozu svega, iako pesnik danas tvrdi da nikad nije bio njegov pravi učenik i pripadnik. »Ja nikad nisam bio ortodokсни nadrealista. Ipak, smatrao sam da je nadrealizam poslednji raspoloživi kisonik u umirućem svetu, tom svetu koji je umirao, bar u Evropi.«

Pored toga, Eliti je u nadrealizmu video mogućnost da »razori tradiciju racionalizma koja je pritiskala zapadni svet još od renesanse« i koja je, po njegovom mišljenju, iskrivljavala pravo lice Grčke. »Ja i moja generacija — a tu ubrajam i Seferija — pokušali smo da iznademo pravo lice Grčke.«

Otuda je logično proizašla i sledeća faza Elitijeve poezije, koju on sam karakteriše kao period veće istorijske i etičke svesti. Njen glavni proizvod je poema *Hvaljeno jest*. Ipak, naglašava Eliti, ni uz ovakvu promenu on nije žrtvovao osnovnu vrednost svoje poezije, koju nalazi u svojoj »viziji sveta«, a ona je za njega ista neprestano, pa i u sledećoj etapi koju sam karakteriše kao solarnu metafiziku, to jest metafiziku svetlosti. »Nazvao sam je solarnom metafizikom zato što je sunce uvek zauzimalo centralno mesto u mojoj poeziji.«

Eliti je uvek smatrao pesnikom prirode (»Da prirode nema, trebalo bi je izmisliti«), pesnikom mora (»Uvek sam more posmatrao kao vrt«), egejskih ostrva, svetlosti, ljubavi, radosti i optimizma. Za ovo poslednje, međutim, pesnik sam smatra da je pogrešno. »Verujem da poezija, kad dostigne određen nivo, nije ni optimistička ni pesimistička. To je pre treće stanje duha gde suprotnosti prestaju da postoje. Iznad određenog nivoa uzvišenosti nema suprotnosti. Takva je poezija kao sama priroda, koja nije ni dobra ni rđava, ni lepa ni ružna. Ona naprosto jeste.«

Ovu uzvišenost svoje poezije, koja se ispoljava u retkim i biranim jezičkim sredstvima, pesnik postiže nevinošću, čistoćom i prozirnošću pesme, iznenađenjem koje izazivaju spojevi reči suprotni njihovoj uobičajenoj svakodnevnoj upotrebi. »Smatram da je poezija izvor nevinosti koji je pun revolucionarnih snaga« naglašava pesnik.

Njegovo mitopoetsko pesništvo nigde izričito ne evocira figure antičke mitologije, jer on to smatra »odviše lakim«, poput Kamija (»Jadni su oni kojima su potrebni mitovi«), s kojim je, i sa Reneom Šarom, hteo da pokrene u Parizu časopis *Empedokle*, zasnovan na »mediteranskim vrednostima«. Časopis nije izašao, ali je Eliti produbio svoje razumevanje mediteranskog sveta kao modela prirodnog ambijenta koji postoji pre čoveka, bez čoveka, ali nije protiv njega. Ta stara orijentalna koncepcija ravnodušne prirode uklapa se kod Elitija u jedno moderno shvatanje svega što postoji, jer smo danas više no ikad svesni da je kozmos ravnodušan prema čoveku, koliko god bile plave i divne daljine u kojima je kozmonaut Leonov ugledao šarenu Zemlju iz svog čudnog položaja van svemirske letilice: sam je bio nepomičan, a kretao se u odnosu na Zemlju vrtoglavom brzinom!

Takvu poziciju dvostruke relacije ima konstantno poezija Odiseja Elitija. Stoga se nisam ni začudila kada sam našla da on sam na jednom mestu u svojoj obimnoj esejičkoj knjizi iz 1974 *Otvorena knjiga* (preko 500 strana!) pominje Leonova, čije je oko sagledalo »nepoznate praznine po njegovom izlasku u prostor« i po kome je ovo čudno, čudesno i dotle nepoznato lebdenje i dobilo ime.

Na taj način i pesnik treba devičanskim okom da gleda svet oko sebe. Sve je u području imaginacije, jer »odsustvo imaginacije čini od čoveka bogalja nesposobnog da procenjuje stvarni svet«.

Ovo zalaganje za slobodu imaginacije i njeno puno, senzualno izražavanje ujedno je i pesnikovo zalaganje za ljudsku slobodu uopšte. Jer i to je jedna od mogućih definicija slobode, slobode shvaćene u konstantnoj sprezi s imaginacijom. Za razliku od romanskog izraza za slobodu (latinski *libertas*), koje je možda koradikalno s našom reči 'ljudi', slovenski pojam slobode svojom onomasiologijom podrazumeva 'biti svoj': još i kod Njegoša kaže se Svobodijada. Grčka reč za ovo je *eleutheria* i verovatno je po svom poreklu srodna s latinskim *libertas*, ali kod Elitija ovaj izraz ima nijansu slovenskog značenja 'biti svoj'. Sloboda je imaginacija. I obrnuto.